

Л.Мөнхбаяр¹✉, Б.Бат-Эрдэнэ², Г.Батболд¹

¹ ШУА-ийн Археологийн хүрээлэн. Монгол улс, Улаанбаатар-13330,

Энхтайвны өргөн чөлөө, ШУА-ийн хүрээлэнгүүдийн нэгдсэн I байр

² Өвөрхангай аймгийн музей. Монгол улс, Өвөрхангай аймаг, Арвайхээр сум

Монголын эзэнт гүрэн болон Мин улсын үед холбогдох хоёр хүрэл тамга

Товчлол. Өвөрхангай аймгийн музейн сан хөмрөгт хадгалагдаж буй хоёр хүрэл тамганы он цагийг нарийвчлан тогтоож, судалгааны эргэлтэд оруулахыг зорилоо. Тус тамганууд дээр буй нангиад бичээсний уншлагаас үзвэл энэхүү тамганууд Монголын эзэнт гүрний хийгээд түүний дараахан үеийн монголын түүхийн чухал баримт болох нь тодорхой болов.

Түлхүүр үг: Хүрэл тамга, Юань гүрэн, Давааны арын муж, Линбэй, Мин улс, Шин жоу

L.Munkhbayar¹✉, B.Bat-Erdene², G.Batbold¹

¹Institute of Archaeology, Mongolian Academy of Sciences, Building-1.

Peace avenue, Ulaanbaatar-13330, Mongolia

²Museum of Uvurkhangai province. Arvaikheer soum,

Uvurkhangai province, Mongolia

Two bronze seals related to the Mongolian Empire and Ming dynasty

Summary. The purpose is to determine the exact dates of the two bronze seals kept in the museum fund of Uvurkhangai aimag and to consist of them into our research. On or after reading the Chinese inscriptions on these two seals, it became clear that these seals were important documents in the history of Mongolia during the Mongol Empire and its aftermath, also, especially during the Ming Dynasty. The first seal dated the first year of Huang-ch'ing 皇慶 [1312] remains the administrative official seal of the Judicial proceeding office one of the special units of Ling-bei Province during the Yuan Dynasty, (the administrative and governments unit occupied approximately the area of present-day Mongolia), was it first found and identified in Mongolia. The second seal dated the first year of Yong-Le [1403] an army seal of the header of the centurion family “Xing zhou” one of the special military organizations during the early Ming dynasty.

Keywords: Bronze Seals, Yuan Dynasty, Ling-bei Province, Ming Dynasty, Xing zhou

Удиртгал

Дундад зууны үед холбогдох олон дурсгал Монгол нутгаас ихээхэн хэмжээгээр олддог бөгөөд түүний дотроос бичиг үсгийн холбогдолт олдвор багагүй тоотой олдож байна. Тэр дундаа төр ёсны уламжлалтай холбоо бүхий тамга тэмдгийн зүйл олдож буй нь монголын дундад зууны үеийн түүхийг тодруулах томоохон баримт болох юм.

Өгүүлэлд хамрагдсан тус хоёр тамга одоо Өвөрхангай аймгийн музейд хадгалагдаж буй бөгөөд тус музейн эрдэм шинжилгээний ажилтнууд Юань гүрэн, Мин улсын үед хамрагдана хэмээн зураг тайлбарын хамт нийтлүүлж байжээ [Бат-Эрдэнэ 2012: 30-31].

Юань гүрний үеийн тамгыг хаанаас олдсон талаар музейн баримт бичигт: “Б.Ринчен, Д.Пэрлээ нар Баруунбаян-Улаан, Богд сумын зааг Юань гүрний үеийн хот болох Шаазан толгой гэдэг газраас олж илрүүлж музейд хадгалуулсан байна” гэжээ [Бат-Эрдэнэ 2012: 30-31]. Д.Пэрлээ ...Тус тамга олдсон нутгаас (Өвөрхангай Богд сумаас) бас хүрэл тамга хоёр оллоод, 1 нь, Өвөрхангайн төв Арвайхээр хотын музейд, нөгөө нь Богд сумын орон нутаг судлах кабинетад бий. Одоогоор шинжлэгчдийн мэдэлд ирээгүй боловч нэг нь Юань улсын үед холбогдох нь мэдэгдсэнийг ташрамд тэмдэглэе [Пэрлээ 2001: 105-106] хэмээсэн байна. Тус тамга нь “Шаазан толгой”-гоос олдсон гэх боловч хэзээ олдсон нь тодорхойгүй байна.

Нэгдүгээр тамга

Тамганы тодорхойлолт:

Энэхүү тамга нь дөрвөлжин ултай, өндөр 8,7 см, улны хэмжээ 7,6 х 7,7 см, зузаан нь 2,2 см. Тамганы бариул нь гонзгой дөрвөлжин хэлбэртэй дээшээ нарийссан [Бат-Эрдэнэ 2012: 30-31].

Тамгыг хүрлээр цутгаж хийсэн бөгөөд тамганы дардас нь дөрвөн эгнээ дөрвөлжин үсгээр бичсэн байна. Тамганы бариулын хоёр талд Нангиад бичгээр бичсэн бичээстэй.

Уг тамга бүхий л талаасаа элэгдэж, зарим газраа эмтэрсэн, ул талдаа дөрвөлжин үсэг нь гол хэсэгтээ үрэгдэж бага зэрэг тодорхой бус болсон байна.

Нангиад бичээс

Тус тамганы ар талд нийт 4 мөр нангиад бичээс байгаа бөгөөд тамганы бариулын баруун хэсэгт 2 мөр үүнээс, I мөрөнд 11 үсэг, II мөрөнд 1 үсэг, зүүн хэсэгт 2 мөр үүнээс, III мөрөнд 5 үсэг, IV мөрөнд 7 үсэг байна.

Тус бичээсийг баруун талаас буюу хэнд хамаарах талаас нь дугаарлан уншив.

I – 嶺北等處行中書省理問所印-lǐng běi děng chù xíng zhōng shū shěng lǐ wèn suǒ

II – 印-yìn

III – 中書禮部 造-zhōng shū lǐbù zào
IV – 皇慶元年三月 日-huáng qǐng yuán nián sān yuè rì

Тамганы нангиад бичээсний орчуулга:

I – Линбэй (Давааны ар муж) дахь төвлөн засах төлөөний яамны[газрын] шүүн таслах газрын

II – тамга

III – Төвлөн засах [яамны] Ёслолын яам үйлдэв

IV – Хуан Чингийн тэргүүн оны 3-р сар өдөр гэсэн утгатай болж байна.

Хуан чингийн тэргүүн он бол Аюурбарбад буюу Буянт хааны тэргүүн он (1312) болно.

Тамга олгосон газар бол Төвлөн засах Ёслолын яамнаас олгосон бөгөөд Юань улсын үеийн бүх тамгыг яамнаас эрхлэн олгож байжээ. Тус яаманд тамга үйлдэх алба (The seal manufacturing office-8A - 鑄印局 [Farquhar 1990: 196]) байх бөгөөд уг алба бүхий л албан тамгыг цутгах, бичиглэх-сийлэх үйлийг эрхэлж байжээ. Тус алба 1268 он байгуулагдсан байна.

Тухайн тамгыг эзэмшигчийн тухай хэлбэл Линбэй буюу Давааны ар мужийн шүүн таслах газрын тамга болох бөгөөд Линбэй муж нь Юань улсын судрын 58-р бүлэгт дурдсанаар ... 皇慶元年, 改嶺北等處行中書省, 改和林路總管府爲和寧路總管府 [元史 1976: 1383]. ... Хуан-чингийн тэргүүн онд Давааны Ар зэрэг газрын (Линбэй дэнчу) нутгийн төвлөн засах яам гҮж халжээ. Хө лин (Хархорум) замын нийтийн даргын тойргийг Хө нин (Хөнин) замын нийтийн даргын тойрог болгожээ... ...In the first year of Huang-ch'ing 皇慶 [1312] it was changed to the hsing-chung-shu-sheng of places such as Ling-pei and the Ho-lin (Qorum) lu tsung-kuan-ju was changed to the Ho-ning-lu-tsung-kuan-fu [Cleaves 1952: 26] ... хэмээн тэмдэглэсэн бөгөөд тус тамга нь уг түүхэн өөрчлөлт болсон жил нь тус албаны тамгануудыг сольсон болохыг археологийн баримтаар баталж буй чухал олдвор болох юм.

Линбэй дахь төвлөн засах төлөөний яамны [газрын] шүүх таслах газарт: д. Албан хаагч: шүүн таслагч түшмэл-4А- (ливэн lǐ wèn 理問) хоёр, -5В-туслагч шүүгч (фу ливэн lǐ wèn 副理問) хоёр. Үйлчлэх албанд: бичиг хэргийн эрхлэгч-нэг, бичиг хэргийн ажилтан-нэг[Farquhar 1990: 397] тус тус байжээ.

Дөрвөлжин бичиг

Тамганы ул хэсэгт буй үндсэн бичээс дөрвөлжин үсгээр, нангиад хэлээр үйлдсэн байна. Нийт дөрвөн мөр бөгөөд дээр дурдсанчлан голын хэдэн үсэг үрэлтийн улмаар уншигдахад бага зэрэг хүндрэлтэй байсан боловч ар шилэнд буй хятад үсгийн сэргээлтээр харьцуулалт хийж уншиж гүйцэв.

Дөрвөлжин үсгээр бичсэн үгсийн уншлага:

1. liq bei deq

2. c'ü qinj [c]uj
3. seu seŋ li
4. wen su yin

Хоёрдугаар тамга

Тамганы тодорхойлолт:

Тамга нь 8.6 см өндөр, дөрвөлжин ултай, улны хэмжээ 7.1x7.1 см, зузаан нь 1.4 см, 845 гр. Тамганы бариул нь зуван гонзгой хэлбэртэй дээшээ нарийссан. Тамга нь бариулын хоёр талд гурван мөр, улны нэг хажууд нэг мөр хятад бичээстэй. Дардас нь дөрвөн эгнээ эвхмэл ханз үсгээр бичсэн. Их бие дээрх бичээсний агуулга нь Мин улсын 3 дугаар хаан Ён Дүгийн цэргийн зуутын даргын тамга гэсэн утгатай. Дээрх тамганы адил дардас болон их бие дээрх бичээснүүд нь нарийн судалж шинжлэгдээгүй. Мин улсын тамга нь олдсон газар болон хэзээ олдсон тодорхойгүй [Бат-Эрдэнэ 2012: 30-31] хэмээн өмнөх судалгаанд дурджээ.

Уг тамга нь хадгалалт сайн боловч тамганы хажуу талын бичээсний сүүлийн хоёр үсгийн орчимд хурц зүйлээр үрж үзсэн байна. Тиймээс сүүлийн хоёр утга үсгийг дардас дээр буй “Шин [жоу]-гийн нэг зуун гуч дугаар” хэмээх үг байх бөгөөд зуутын ноёдын хэд дэх зуутын даргын тамга болох дэс дугаар байна.

Харин бидний шинэ уншлагаар тамганы нангиад бичээсийг сэргээн уншвал

Ар талын бичээс:

Зүүн 1 - 永乐元年八月 日 - yong le yuan nian ba yue ri

Зүүн 2 - 禮部造 - li bu zao

Баруун 1 - 兴州中屯衛中中千戶所百戶印 - xing zhou zhong tun wei zhong zhong qian hu suo bai hu yin

Тамганы бичээсний орчуулга:

Зүүн 1 - Юн Ли-гийн тэргүүн он (1403) он 8-р сар өдөр

Зүүн-2 Ёслолын хэлтэст үйлдэв

Баруун 1 - Шин жоу-гийн Дунд [тойрог] Харуулын дунд мянганы зуутын (өрхийн) тамга

Дардасны бичээс:

1. 兴州中屯-xing zhou zhong tun

2. 衛中中-wei zhong zhong

3. 千戶所-qian hu suo

4. 百戶印-bai hu yin

Хажуу талд:

兴字一百三十...号- xing zi yi bai san shi ...hao

Тухайн тамгыг эзэмшигчийн хувьд Тамганы бичээсний утга нь (Шин Жоу-гийн Жун Түн-гийн харуулын Дунд Мянганы газар дахь Зуутын тамга). Шин жоу-гийн Дунд Харуулын газар гэдэг нь Мингийн Юн Ли-гийн анхдугаар оны 2 сард буюу 1403 онд байгуулагдсан харуулын алба юм [张廷玉 1995].

Тус жоу-гийн газар нутаг нь өнөөгийн БНХАУ-ын Хэбэй мужийн нутаг буюу Цагаан хэрмийн ар бүс нутаг юм. Тус онд өмнө байсан харуулын албыг шинэчлэн өргөтгөж Шин жоу-гийн Зүүн, Баруун, Дунд, Өмнөд, Хойд хэмээх таван газар болгон зохион байгуулсан байна. Тус тамганы бичээснээс харахад 1403 онд ахин шинэчлэн байгуулж...兴州左屯卫洪武中, 兴州右屯卫洪武中, 兴州中屯卫洪武中, 兴州前屯卫洪武中, 兴州后屯卫洪武中.

Шин жоу нь Умардын цэргийн бүгдийг захирагчийн газарт (后军都督府) харьяалагддаг байжээ. Уг Шин жоугийн суурийг анх 1371 онд Хун Ү- 4 онд Умардаас сэргийлэх зорилгоор Цагаан хэрмийн хойгуур иргэдийг нүүлгэн шилжүүлэх ажил эхэлсэн байдаг. Энэ нь Умардаас хамгаалах дүси-г байгуулж эхэлсэн бөгөөд 1391 он гэхэд өнөөгийн Си Чуанаас Ляодунгийн хойг хүртэл нутгуудад иргэдийг суулган хот барих, тариалан эрхлэх ажил эхлүүлсэн байдаг [韦占彬 2001:29-31]. 1371 оны 3 сард Шин жоу-гийн нутагт 17000 өрхийг нүүлгэн шилжүүлснээр эхлэлтэй юм.

Мин ши-гийн Шү Да-гийн намтарт Умардыг түвшитгэх цэрэг, агт сургах, хот засах харуулын газрыг байгуулж нийт 254 нэгжид хуваасан байна. “Нүүлгэсэн өрх 35800 нийт 197000 хүнийг харуулын сууринуудад тараан суулгаж цэргийн хүнс бэлтгэхээр газар тариалан эрхлүүлэв” хэмээн тэмдэглэсэн байдаг.

Дүгнэлт

Юань улсын үед хамаарагдах буюу нэгдүгээр тамга нь Давааны ар муж /Линбэй/ дахь төвлөн засах төлөөний яамны [газрын] шүүх таслах газрын тамга болох бөгөөд он цагийн хувьд Хуан чингийн тэргүүн он нь Аюурбарбад буюу Буянт хааны тэргүүн он (1312) болно. Тамга олгосон газар нь Төвлөн засах Ёслолын яамнаас олгосон бөгөөд Юань улсын үеийн бүх тамгыг яамнаас эрхлэн олгож байжээ.

Тус тамга нь уг Хө лин зам /чөлгө/-ын нэрийн сольж түүхэн өөрчлөлт болсон жил нь тус албаны тамгануудыг сольсон болохыг мөн Давааны арын муж буюу Хархорумд төвлөсөн Юань улсын засаг захиргааны нэгжүүдийн талаарх түүхэн мэдээ баримтыг археологийн баримтаар баталж буй чухал олдвор юм.

Мин улсын үед хамаарагдах буюу хоёрдугаар тамга нь Шин Жоу-гийн Жун Түн-гийн харуулын Дунд Мянганы газар дахь Зуутын тамга он цагийн хувьд Юн ли-гийн тэргүүн он буюу 1403 он болох бөгөөд дээрх нэгжүүдийг шинэчлэн нэгж бүр 1000 өрхтэй дотроо 100 өрх тэргүүлсэн даргач нар тус бүр тамгатай байжээ.

Түүхэн сурвалжийн мэдээг шүүрдэн үзвэл 1414 онд Мин улсын хаан Ойрадын Дэлбэг,

Махмуд, Тайпин, Батболд нарыг дайлаар мордсон байдаг. Тус довтолгооны үеэр замаар аялан явсан Мингийн цэргийн эрхтний тамга байж болох юм хэмээн үзэж байна. Яг сурвалжид хааны цэргийн анги нэгтгэл Сүхбаатар аймгийн Сөдөтийн цагаан чулуугаар орж ирээд Хэрлэнгийн гүүр хүрээд буцсан мэт боловч [Ундрах 2020: 107-125] хөнгөн морьт цэрэг нь Монгол нутгийн баруун болон төвийн бүсээр довтолж явсан байж болох эсвээс хааны ахлан явсан цэргийн анги нэгтгэлээс өөр баруун замын анги нэгтгэл нь Онги гол даган орж ирсэн нь сурвалжид тэмдэглэгдсэнгүй байх боломжтой юм. Тиймээс Онги голын баруун эрэг Шаазан толгойн хотод Мингийн цэрэг хүрсэн нь баруун замын цэрэг нэвтэрч өргөн замаар Монгол руу довтолж байсан бололтой хэмээн үзэхээр байна.

Өвөрхангай аймгийн Богд суманд орших Шаазан толгойн эртний хотын туриас илэрсэн тус тамганууд нь ямартай ч тус хот Монголын эзэнт гүрэн тэр дундаа Юань улсын үед нэгэн томоохон төвлөрөл, Мин улсын үед түүрүү үед монгол нутаг руу дайлаар ирж байсан замуудын нэг болохыг нотлон харуулж байна.

Ном зүй

Бат-Эрдэнэ 2012 – Бат-Эрдэнэ Б. Хоёр хүрэл тамга. Музейн мэдээлэл. УБ, 2012. №06.

Пэрлээ 2001 – Пэрлээ Х. Монголын тамга зүйн асуудалд. Академич Х.Пэрлээ. Эрдэм шинжилгээний өгүүлэлүүд. УБ, 2001.

Ундрах 2020 – Ундрах Д. орч. Нанхиад сурвалж дахь Монголын түүхэнд холбогдох ойлбор. УБ, 2020.

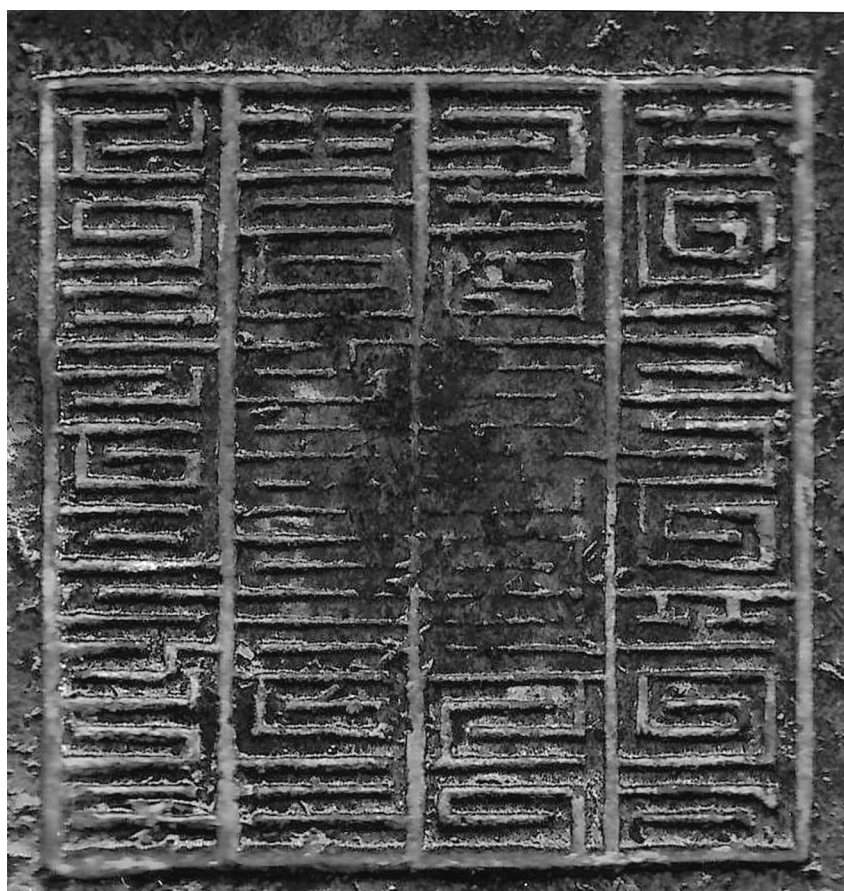
Farquhar 1990 – David M Farquhar. The Government of China under Mongolian Rule. A Reference guide. Münchener Ostasiatischer Studien. Band 53. Stuttgart. 1990.

Cleaves 1952 – Francis Woodman Cleaves. The Sino-Mongolian inscription of 1346. HJAS, v-XV, 1952.

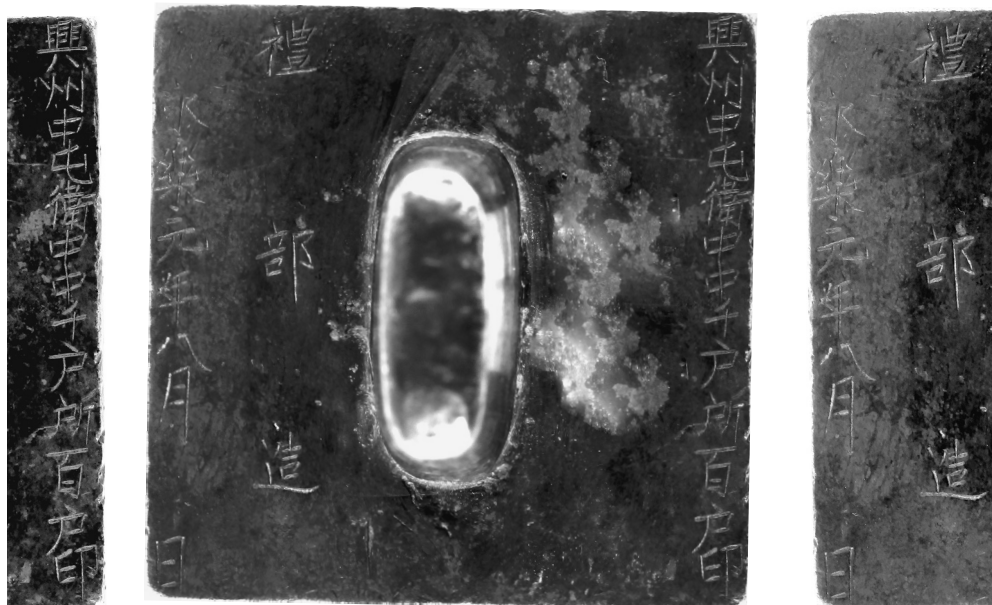
元史 1976 – 元史. 卷五十八. 志第十. 地理一. 北京1976

张廷玉 1995 – 张廷玉. 明史(卷40) 北京:中华书局, 1995

韦占彬 2001 – 韦占彬. 兴州五卫与兴州五屯卫考辨. 石家庄师范专科学校学报. 2001

Нэгдүгээр тамга-Юань улсын үеийн тамга

Хоёрдугаар тамга-Мин улсын үеийн тамга